

24 Αυγούστου 2020

## Όταν η εξορία ωφελεί τη Φιλοσοφία... (Οι Ρώσοι της διασποράς)

Επιστήμες / Φιλοσοφία

Δημήτρης Μπαλτάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών





*Σέργιος Μπουλγκάκωφ (1871-1944)*

**Μετά την επικράτηση των μπολσεβίκων και βεβαίως του διαλεκτικού υλισμού στην Ρωσία του 1917 πολλοί Ρώσοι διανοητές, καθηγητές ρωσικών πανεπιστημίων και αξιόλογοι συγγραφείς, εξαναγκάστηκαν να καταφύγουν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, κυρίως στην Γερμανία (Βερολίνο) και στην Γαλλία (Παρίσι), αλλά και στην Αμερική.**

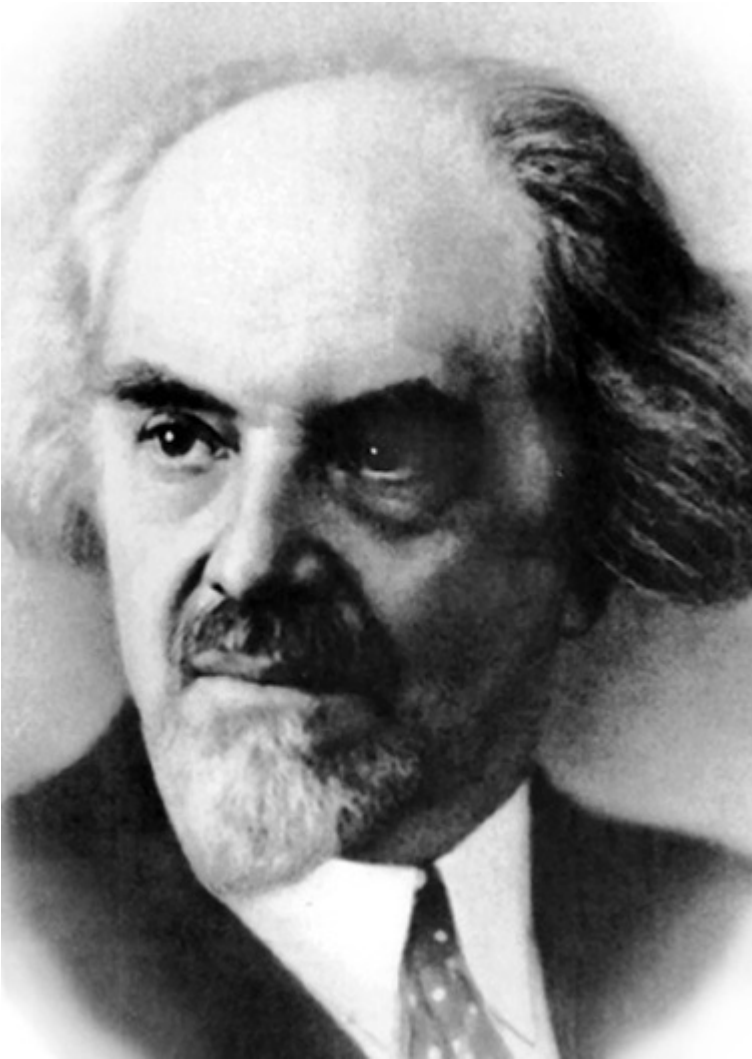
Εν συνεχεία θα γίνει αναφορά στους κυριότερους Ρώσους συγγραφείς της Διασποράς και στα έργα τους, τα περισσότερα εκ των οποίων παραμένουν αμετάφραστα στην ελληνική[3].



*Νικόλαος Λόσσκυ (1870-1960)*

Την πατρώα γη αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το 1922 ο καθηγητής της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης Νικόλαος Λόσσκυ (1870-1960), στο έργο του οποίου αναγνωρίζονται επιρροές από τον Λάϊμπνιτς (1646-1716) και τον Λότσε (1817-1881). Από τα πολλά έργα που εξέδωσε στην Δύση ο Λόσσκυ θα αναφερθούν τα εξής: «Η ελευθερία της βούλησης» (Παρίσι 1927), «Αξία και είναι» (Παρίσι 1931), «Ο Ντοστογιέφσκι και η χριστιανική κοσμοαντίληψή του» (Νέα Υόρκη 1953). Η σημαντική «Ιστορία της ρωσικής φιλοσοφίας» του Ν. Λόσσκυ έχει μεταφραστεί στην γαλλική (Παρίσι 1954) και στην αγγλική (Νέα Υόρκη 1951).

Στην Γαλλία, και συγκεκριμένα στο «Ινστιτούτο Ορθόδοξης Θεολογίας του Αγίου Σεργίου», δίδαξε Ορθόδοξη Δογματική ο σπουδαίος θεολόγος και φιλόσοφος Σέργιος Μπουλγκάκωφ (1871-1944), ο οποίος πριν από την επανάσταση του 1917 εθεωρείτο ένας από τους καλύτερους ερμηνευτές της μαρξικής θεωρίας. Ο Μπουλγκάκωφ εξέδωσε μετεπαναστατικά πλήθος βιβλίων τα οποία τον χώρο της θεολογίας («Η Ορθόδοξη Εκκλησία», τρεις τριλογίες δογματικών έργων, «Η Σοφία του Θεού» κ.α.), αλλά και στον χώρο της φιλοσοφίας («Η τραγωδία της φιλοσοφίας» (Ντάρμστατ 1927), «Η φιλοσοφία του ονόματος» (Παρίσι 1991). Προσφάτως εξεδόθησαν συγκεντρωμένες σ' έναν τόμο[4] οι αυτοβιογραφικές σημειώσεις του Σ. Μπουλγκάκωφ.



*Νικόλαος Μπερντιάγιεφ (1874-1948)*

Από τους επιφανείς εκπροσώπους της ρωσικής Διασποράς και σημαντικός φιλόσοφος είναι ο πολύ γνωστός, και στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, Νικόλαος Μπερντιάγιεφ (1874-1948). Μετά το 1922 έζησε αρχικά στην Γερμανία και εν συνεχεία στην Γαλλία. Στα χρόνια της εξορίας ο Μπερντιάγιεφ εξέδωσε, και αυτός, πλήθος έργων μεταξύ των οποίων μπορεί να αναφερθούν τα εξής: «Κωνσταντίνος Λεόντιεφ» (Παρίσι 1926), «Χριστιανισμός και αντισιμιτισμός» (Παρίσι 1938)[5], «Η ρωσική Ιδέα» (Παρίσι 1946), «Το νόημα της ιστορίας» (Παρίσι 1949), «Δοκίμιο πνευματικής αυτοβιογραφίας» (Παρίσι 1958).

Τον δρόμο για το Παρίσι, όπου εργάστηκε στο ρωσικό τμήμα των εκδόσεων Ymca Press, ακολούθησε και ο Μπόρις Βιτσεσλάτσεφ (1879-1954)[6], καθηγητής της φιλοσοφίας του δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας. Δίδαξε Ηθική Θεολογία στο «Ινστιτούτο Ορθόδοξης Θεολογίας του Αγίου Σεργίου» στο Παρίσι. Στα χρόνια της εξορίας εξέδωσε τα έργα «Η καρδιά του ανθρώπου στον χριστιανικό και ινδουιστικό μυστικισμό» (Παρίσι 1929) και «Η ηθική του μεταμορφωθέντος Έρωτος» (Παρίσι 1932).

Λιγότερο γνωστός από τους αναφερθέντες, σχεδόν καθόλου μεταφρασμένος στην ελληνική[7], αλλά εξίσου σημαντικός φιλόσοφος είναι ο Σεμυόν Φρανκ (1877-1950), καθηγητής φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο της Μόσχας και του Σαράτοφ, που εξορίστηκε, και αυτός, το 1922. Στα δύσκολα χρόνια της εξορίας ο Φρανκ εξέδωσε τα έργα «Το νόημα της ζωής (Παρίσι 1926), «Η ρωσική κοσμοαντίληψη» (Βερολίνο 1926), «Τα πνευματικά θεμέλια της κοινωνίας» (Παρίσι 1930), «Περί του Ακαταλήπτου» (Παρίσι 1939), «Ο Θεός μεθ' ημών» (Λονδίνο 1946), ενώ μετά τον θάνατό του εξεδόθη το έργο του «Πραγματικότητα και άνθρωπος» (Παρίσι 1956).

Επίσης σχεδόν άγνωστος στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό[8] είναι ο Ιβάν Ιλίν (1882-1954), καθηγητής της φιλοσοφίας του δικαίου στο πανεπιστήμιο της Μόσχας, ο οποίος εξορίστηκε το 1922. Δίδαξε στο Βερολίνο στην «Ακαδημία Θρησκευτικής Φιλοσοφίας» που τότε διηύθυνε ο Μπερντιάγιεφ. Στην Δύση εξέδωσε, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Το πρόβλημα της σύγχρονης αντίληψης περί του δικαίου» (Βερολίνο 1923), «Το θρησκευτικό περιεχόμενο της φιλοσοφίας» (Παρίσι 1925), «Θεμελιώδη χαρακτηριστικά της τέχνης» (Ρίγα 1937), «Τα αξιώματα της θρησκευτικής εμπειρίας» (Παρίσι 1952). Γναικότερα ο Ιλίν θεωρείται ως εκπρόσωπος του «ρωσικού νεοεγελιανισμού».

Πριν από το 1917 ο Βασίλειος Ζενκόφσκυ (1891-1962) ήταν καθηγητής φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο του Κιέβου, ενώ μετά την εξορία του δίδαξε φιλοσοφία στο Παρίσι. Πολυγραφώτατος ο Ζενκόφσκυ εξέδωσε μεταξύ άλλων τα εξής: «Οι Ρώσοι διανοητές και η Ευρώπη», (Παρίσι 31955), «Το πρόβλημα της εκπαίδευσης υπό το φως της χριστιανικής ανθρωπολογίας» (Παρίσι 1934), «Ιστορία της ρωσικής φιλοσοφίας» (Παρίσι, 21989), ένα ιδιαίτερος σημαντικό έργο που έχει μεταφραστεί στην σερβική, την γαλλική και την γαλλική.

Ο Λέων Ζάντερ (1893-1964) ήταν καθηγητής της φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο της Περγκ και του Βλαντιβοστόκ. Και ο Ζάντερ βρέθηκε εξόριστος στο Παρίσι, όπου εξέδωσε δύο από τα σημαντικότερα έργα του: «Ντοστογιέφσκι. Το πρόβλημα του καλού» (1946) και «Η κοσμοαντίληψη του Σ. Μπουλγκάκωφ» (τόμοι 2, Παρίσι 1948). Ελάχιστα δοκίμια του Ζάντερ είχαν μεταφραστεί παλαιότερα στην ελληνική.

Ο οικονομολόγος Πιότρ Στρούβε (1870-1944), από τους εκπροσώπους του λεγόμενου «νομίμου μαρξισμού»[9] προεπαναστικά, εξορίστηκε και αυτός στην Δύση. Το 1952 εξεδόθη το έργο του Κοινωνική και οικονομική ιστορία της Ρωσίας. Το σύνολο σχεδόν του έργου του Στρούβε μεταφράστηκε στην αγγλική στην δεκαετία του 1970.

### Σημειώσεις

[3] Δημ. Μπαλτάς, «Ελληνικές μεταφράσεις έργων των Ρώσων φιλοσόφων της Διασποράς. Καταγραφή και επισημάνσεις» (ανακοίνωση του γράφοντος στην Ημερίδα «Εκατό χρόνια από την έναρξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου. Η ρωσική Διασπορά στον ελλαδικό χώρο και στα Βαλκάνια», 20.6.2014).

[4] Père Serge Boulgakov, *Ma vie dans l'Orthodoxie. Notes autobiographiques*, trad. I.Rovere-Sova, M. Rovere-Tsivikis, Éditions des Syrtes, Genève 2015, σελ. 253.

[5] Ν. Μπερντιάγιεφ, «Χριστιανισμός και αντισιμιτισμός», μετ.-σημ. Δημ. Μπαλτάς, *Σύναξη* 132, 2014, σσ. 77-94.

[6] Για τον Ρώσο διανοητή και το έργο του βλ. Ν. Losski, *Histoire de la philosophie russe*, Payot, Paris, 1954, σσ. 404-406.

[7] Βλ. Δημ. Μπαλτάς, *Τομές στην ρωσική σκέψη, Εναλλακτικές Εκδόσεις*, Αθήνα 2009, σσ. 51-85.

[8] Βλ. Δημ. Μπαλτάς, *Τομές στην ρωσική σκέψη*, οπ.π., σσ. 87-122.

[9] Για τον «νόμιμο μαρξισμό» και τον Π. Στρούβε βλ. Δημ. Μπαλτάς, *Σταθμοί της ρωσικής φιλοσοφίας, Εναλλακτικές Εκδόσεις*, Αθήνα 2007, σσ. 61-64.

---

Τον παρόν άρθρο είναι το πρώτο μέρος κειμένου του Δημ. Μπαλτά με τίτλο: «Η φιλοσοφική παραγωγή των Ρώσων της Διασποράς»

<https://bit.ly/34njc3D>